

ҲАРБИЙ МУТАХАССИСНИ ПСИХОДИАГНОСТИК ЎРГАНИШДА, ХУЛОСАЛАР БЕРИШДА, ҲАРБИЙ-ИХТИСОСЛИК СИФАТЛАРИ ТОПИШ ВА ТЎҒРИ ЙЎНАЛТИРИШДА ПРОЕКТИВ МЕТОДЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ

Тилавов Б.А.

Чирчиқ олий танк кўмондонлик муҳандислик билим юрти Гуманитар фанлар кафедраси
катта ўқитувчиси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6983660>

Аннотация. Мақола мазмунида ҳарбий хизматчи ва ҳарбий жамоаларни ўрганишда психодиагностик усуллардан фойдаланиш тўғрисида илмий асослар келтирилган. Ҳарбий психолог фаолияти давомида қўлланадиган тестлар, айниқса ностандарт проектив тестлардан фойдаланиш афзалликлари баён этилган. Турли характерли проектив тестларнинг ҳарбий хизматчиларни ўрганишдаги муҳимлиги ёритилган. Ҳарбий психодиагностиканинг ютуқларидан ҳарбий касбга танлов ўтказишда қўллаш мақсадга мувофиқлиги илмий асослаб берилган.

Калит сўзлар: тест, интеллект тестлар, проектив тест, интроверсия-экстраверсия, психодиагностика, классификация, ҳарбий психолог, ҳарбий жамоалар.

ЗНАЧЕНИЕ ПРОЕКТИВНЫХ МЕТОДОВ В ПСИХОДИАГНОСТИЧЕСКОМ ИССЛЕДОВАНИИ ВОЕННОГО СПЕЦИАЛИСТА, В ВЫВОДАХ, В НАХОЖДЕНИИ КАЧЕСТВ ВОЕННОЙ СПЕЦИАЛЬНОСТИ И В ПРАВИЛЬНОМ НАПРАВЛЕНИИ

Аннотация. В статье дается научное обоснование использования психодиагностических методов при исследовании военнослужащих и воинских коллективов. Описаны преимущества использования тестов, особенно нестандартных проективных тестов, применяемых в деятельности военного психолога. Изложено значение различных видов проективных тестов в обучении военнослужащих. Одним из достижений военной психодиагностики является научная целесообразность ее использования при отборе военнослужащих.

Ключевые слова: тест, интеллектуальные тесты, проективный тест, интроверсия-экстраверсия, психодиагностика, классификация, военный психолог, воинские коллективы.

THE VALUE OF PROJECTIVE METHODS IN THE PSYCHODIAGNOSTIC STUDY OF A MILITARY SPECIALIST, IN CONCLUSIONS, IN FINDING THE QUALITIES OF A MILITARY SPECIALTY AND IN THE RIGHT DIRECTION

Abstract. The article provides a scientific rationale for the use of psychodiagnostic methods in the study of military personnel and military teams. The advantages of using tests are described, especially non-standard projective tests used in the activities of a military psychologist. The significance of various types of projective tests in the training of military personnel is outlined. One of the achievements of military psychodiagnostics is the scientific expediency of its use in the selection of servicemen.

Keywords: test, intellectual tests, projective test, introversion-extroversion, psychodiagnostics, classification, military psychologist, military teams.

КИРИШ

Мавзунинг долзарблиги шундан иборатки, бугунги кунда ҳарбий хизматчи шахсини, ҳарбий жамоаларни ўрганиш тобора мураккаб ва меҳнат талаб иш бўлиб қолмоқда. Албатта барча соҳалардаги талабларнинг ошиб бораётгани каби, ҳарбий хизматчиларнинг маънавий сифатлари ва касбий тайёргарлигига жанговар тайёргарлигига талаблар ортиб бормоқда. Уларни ҳарбий жамоада нисбатан қисқа вақт бўлиши, маънавий қизиқишлар ортиши, умуммаданий, жанговар тайёргарлик кўламининг ошиши ва умумтаълим савиясининг ўсиши билан изоҳласак бўлади. Бундай шароитда энг аввало, ҳарбий хизматчиларни ва ҳарбий жамоани ўрганиш услубиятини, офицерларнинг тегишли касбий малака, кўникма ва касбий сифатларини ривожлантириш зарурати билан боғласак бўлади. Бу масалада ҳарбий психологияда ҳарбий хизматчилар ва ҳарбий жамоани ўрганиш усуллари, турли психологик тестларнинг ўрни бекиёсдир.

Психология фанларининг интеграллашуви, интенсивлашуви натижасида тестларнинг ҳаётимизнинг барча соҳаларига кириб келаётганлигини гувоҳи бўляпмиз. Шу қаторда ҳарбий хизматчилар ҳаётида ҳам кенг тарзда ёйилмоқда. Бугунги кунда ҳарбий хизматчи шахси хусусиятларини текширувчи тестлар ҳарбий хизматчининг мулоқот фаолиятидаги ўзига хослигини, мулоқот малакаларининг бор-йўқлигини синовчи, ҳарбий хизматчининг ақлий сифатларини текширувчи ва бошқа тестлар оммавий тарзда қўлланилмоқда. Шунини эсдан чиқармаслик керакки, тестни тузиш, уни объектларда синовдан ўтказиш, ҳаттоки, тайёр тестни мослаштириш ҳарбий психологдан юксак билимларни, малакани, юқори интеллектни талаб қиладиган ишдир.

ТАДҚИҚОТ МАТЕРИАЛЛАРИ ВА МЕТОДОЛОГИЯСИ

Тест (инг. test – синаш, текшириш) (психологияда) – шахснинг ақлий тараққиёти, қобилияти, иродавий сифатлари, шунингдек, унинг бошқа руҳий хусусиятларини текширишда қўлланиладиган қисқа стандарт машқлар [1] саналади.

Ҳарбий психологик амалиётда тест ҳарбий хизматчининг қандай мутахассисликни эгаллаши мумкинлиги, касбга лаёқати ёки лаёқатсизлигини, қобилияти, истеъдоди ёки ақлий даражасини аниқлашда, ушбу фаолиятга шахсларни саралашда қўлланилади. Тест ёрдамида текширилувчиларнинг маҳорати, қизиқиши, тўпланган амалий маълумотларнинг ҳаққонийлиги, ишончлилиқ кўрсаткичи бир неча мезонларга асосланиб таҳлил қилинади. Тестнинг назарий асосларини инглиз психологи Франсис Гальтон (1822-1911) ишлаб чиққан (1883). “Тест” атамасини биринчи марта америкалик психолог Жеймс Кэттелл (1860-1944) қўллаган (1890).

Даврлар ўтиши билан тестлар ривожланиб ўзига хос тарзда турларга бўлиниб кетди. Ҳозирги даврда фанда тестларнинг ўзига хос турлари мавжуд бўлиб, улар тегишли соҳаларда кенг қўлланилиб келинмоқда (1-расм).

Тестлар сўров шаклида ёки топшириқ шаклида бўлиши мумкин. Сўров шакли олдиндан қабул қилинган саволларга жавоб беришни қатъий тарзда талаб этади. Масалан, Айзенкнинг 57 та саволдан иборат тести шахсдаги интроверсия – экстрове́рсияни ўлчайди, саволларга “ҳа” ёки “йўқ” тарзида жавоб бериш талаб этилади [2]. Топшириқ шакли эса ҳарбий хизматчининг хулқ-атворини, психик ҳолатини аниқлаш ёки баҳолаш учун маълум топшириқларни бажартиришни назарда тутаяди. Масалан, ҳарбий хизматчининг тезкор, ностандарт қарор қабул қила олишига ёрдам берадиган ижодий тафаккурини баҳолаш учун бир қарашда оддий кўринган топшириқлар берилди. Масалан берилган турли фигуралар (доира, тўртбурчак, тўғри тўртбурчак, учбурчак, овал, ромб ва

1-расм. Ҳозирги даврдаги тест турлари.

х.к) шаклидан ўзи истаган бирор бир чизма-расм тайёрлаш, талаб этилади. Бунда топшириқлар ижросининг натижаси сифатли бўлиши учун белгиланган вақт ичида бажарилишига аҳамият бериш зарур. Белгиланган вақт ичида бажариш суръатига қараб, чизма-расмларнинг такрорланмаслиги, яъни, ўзига хослигини ва синалувчининг ижодкорлигини инобатга олиб, ҳарбий хизматчининг фикрлаш жараёни қанчалик ижодий ва креативлигига баҳо бериш мумкин. Юқоридагилардан келиб чиқиб миқдорий кўрсаткич ҳам аниқланади.

Тестнинг топшириқ шакли усуlining афзаллиги қуйидагича:

турли ёш, жинс ва эгаллаган мутахассислигига нисбатан қўллашнинг мумкинлиги; бир гуруҳда натижа бермаса, бошқа гуруҳда яна қайта текширув ўтказиш имкониятининг борлиги ва ҳоказо.

Баъзан текширилувчи агар тестнинг моҳиятини ёки калитини билиб қолса, сунъий тарзда унинг кечишига таъсир кўрсатиши, фактларни сохталаштириши мумкинлиги каби камчиликлари ҳам мавжуд [2].

Биринчи жаҳон уруши вақтида психодиагностика инструментарийсининг ривожланиши тезлашди. П. Фресснинг фикрича, «тестларни яратишга» асос солинди. Америкада Бош Комитет томонидан армияда психологик тадқиқотлар олиб борилган. Унга Дж. Кеттелл, Г. Стенли, Холл, Торндайк каби етакчи психологлар жалб этилди. Ушбу даврда иккита-В-тестлар ва А-тестлардан фойдаланила бошланди. Армиядаги аскарлардан 1726 000 нафари тест синовларидан ўтказилди. Улардан 500 000 нафари саводсиз, 8000 нафари эса ақлий заифлар сифатида армия сафидан чиқарилди, 20 000 нафари эса махсус бўлинмаларга хизматга йўналтирилди [3].

ТАДҚИҚОТ НАТИЖАЛАРИ

Тадқиқотларнинг кўрсатишича, “American Psychologist” журналини бундан қирқ йил олдин (1981.10) ги сони тестлаштиришга ва унга ҳавф солувчи мойилликка бағишланган. Шахс хусусиятларини диагностика қилиш учун анчагина янги сўровномалар ишлаб чиқилган бўлиб, улардаги савол-жавоблар онгли ёки онгсиз равишда сохталаштирилиши мумкин, деган фикр текширувчиларни хавотирга соларди. Натижада, валидлик ҳар бир диагностик усулнинг, айниқса проектив методикаларнинг нозик қирраси сифатида ажралиб чиқади [4].

Тест методининг бир кўриниши бўлмиш проектив тестларда текширилувчига аниқ тизим ёки кўринишга эга бўлмаган, ноаниқ нарсалар тавсия этилади ва уларни шарҳлаш топшириғи берилади. Яъни, текширилувчига турлича талқин қилиш мумкин бўлган, бирор бир аниқ мазмун, моҳиятга, кўринишга эга бўлмаган воқеа, ҳодисалар ёки нарса, буюмлар берилиши мумкин. Уларга қараб текширилувчи ўзининг ҳиссий дунёси, қизиқишлари, дунёқараши нуқтаи назаридан баҳо беради, муносабат билдиради.

Проектив усуллар (lot. projectio –олдиндан аниқлаш, олдинга отиш) - шахсни ўрганишга қаратилган ва проектив диагностик ёндашуви доирасида ишлаб чиқилган усуллар жамланмасидир [5].

Турли психологик усуллар билан, айниқса, биз сўз юритаётган проектив усуллар ёрдамида ҳарбий-касбий хусусиятларни ўрганиш ҳарбий психолог фаолиятида психодиагностик хулосалар чиқаришида катта амалий ёрдам беради.

Ҳарбий-касбий хусусиятлар одатда, тўртта гуруҳга ажратиб кўрсатилади:
ҳарбий мутахассиснинг умумий сифатлари;
ахлоқий-жанговар сифатлар;
ҳарбий-ихтисослик сифатлар;
хизмат-вазифавий сифатлар [6].

Ўз навбатида кўрсатиб ўтилган сифатларни аниқлашда, яъни психодиагностика қилишда мавжуд стандарт тестлардан фойдаланиш билан бир қаторда проектив методикаларнинг ҳам қўлланилиши кўпроқ самара беради. Тест орқали инсон аниқ маълум нарсаларга жавоб берадиган бўлса, проектив методикалар – яратувчилик асосига қурилади ва улар ҳарбий хизматчи шахсининг ички хис-туйғулари ва кечинмаларини тўлароқ очиб беради. Энг асосийси, бунда ҳарбий хизматчи ўзида нима текширилаётганлиги ва унинг натижаси қандай бўлишини билмайди. Бу билан ҳарбий хизматчи ички кечинмаларининг ҳеч қандай тўсиқсиз ошкор этилишига эришиш мумкин. Проектив тестларнинг юқори натижа бериши туфайли энг муҳим соҳаларга номзодларни танлаб олишда, ёш ҳарбий хизматчилар фикрларини аниқлашда ва бошқа соҳаларда кенг қўлланилади.

Герман Роршах (Швейцариялик психиатр ва психолог)нинг “Сиёҳ доғлари” тестини (1921 й.) проектив усулларнинг энг машҳури дейишимиз мумкин. Ушбу проектив тест 10 хил икки томонлама симметрик шаклда берилган доғлардан иборат бўлиб, улар ҳар хил ранглар фонида кўрсатилади. Бунда ҳар бир “доғ” синалувчига нималарни эслатаётганлигини айтиб бериш сўралади. Унинг айтаётган сўзларидан ва фикридан, ассоциацияларга қараб, албатта аниқ таҳлил қилиб (мутахассиснинг амалий тажрибаси бу ерда жуда муҳим саналади), шахс хусусиятлари ҳақида баъзи бир хулосаларга келиш мумкин.

Яна бир машҳур проектив тестлардан бири – бу С. Розенцвейгнинг расмли ассоциациялар усулидир. Ушбу усулда инсон ҳаётида тез-тез учраб турадиган зиддиятли

вазиятлар акс этган расмлар тақдим қилинади. С. Розенцвейг тестини барча турдаги ҳарбий хизматчилар, ҳарбий жамоаларда синаш мумкин. Бу усулда маълум бир фото-расмлар sinalувчига тақдим этилади. Расм қахрамонлари нималарнидир тушунтираётган ва гапираётган ҳолатлари гавдалантирилган, қарши томондаги шахс эса ҳали унга “жавоб қайтариш”га улгурмаган, лекин, тайёр турган ҳолати (расм орқали) кўрсатилган. Ушбу вазиятда sinalувчидан тез, қисқа муддат ичида қарши “берилиши мумкин бўлган жавоб”ни ёзиш сўралади. Қарши берилган жавобларга қараб шахснинг йўналиши, унинг низо ва зиддиятларга муносабати, агрессия – жаҳолат, жаҳлдорлик реакцияларининг шахсга хос хусусиятлари, бу ҳиснинг кимларга қаратилганлиги ва шунга ўхшаш муҳим бўлган фактларни тўплаш мумкин бўлади.

Машхур психолог олим Л. Франк барча проектив тестлар тўғрисидаги назарий ва амалий маълумотларни ўзлаштириб, уларнинг янгича классификациясини яратди [7]. Унинг фикрича ҳар бир турдаги проектив тест алоҳида мазмун касб этиб, ўзига хос таҳлилни талаб этади. Методикаларни гуруҳларга бўлиш тадқиқот натижаларини, таҳлилни осонлаштиради ва тадқиқотчига қўлайлик яратади. Олим қўйидаги классификацияни яратган:

конституциявий (тузилишига кўра) усуллар;

конструктив усуллар;

интерпритацион усуллар;

катартистик усуллар;

рефрактив усуллар;

экспрессив усуллар;

импрессив усуллар;

аддитив усуллар [8].

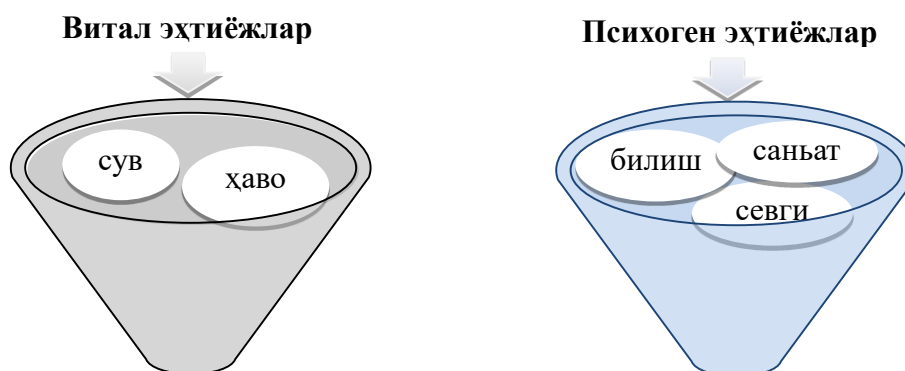
МУҲОКАМА

Юқоридаги тестларнинг ҳар бирига алоҳида проектив усуллар мос бўлиб, улар турлича мазмун, моҳиятга эга.

Конституциявий характерли проектив тестлар [9] қаторига Герман Роршахнинг “Сиёҳ доғлари” проектив тестини ҳамда “Тугалланмаган расмлар” тестларини киритишимиз мумкин. Уларнинг ўтказилиш тартибига кўра турли вазият (ситуация) ли структуралардан ташкил топган. Шу қаторда тадқиқотчи Варттегнинг “Тугалланмаган расмлар” тести ўтказилиш кетма-кетлигига кўра ҳар хил вазиятли тузилишга эга бўлиб, берилган топшириқлар орқали шахснинг ижтимоий муносабатларга киришимлиги, ўзига хослигини, шахс ички дунёсида кечаётган жараёнлар, характери, ҳиссиётлари мазмунини аниқлашда фойдаланилади. Ушбу услубда алоҳида саволлар мавжуд бўлиб, у текширилувчиларни тестга тез йўналтириш хусусиятига эга.

Конструктив характердаги проектив тестлар (Мира тести, Саҳна тестлари) [9] инсонлар ва ҳайвонлар фигуралари, моделлари орқали шахс хусусиятларини таҳлил этади. Бунда расмлар ва фигуралар сурат-миниатюралар шаклида ҳам ифодаланиши мумкин. Тадқиқот ҳар бир ёшда алоҳида характер касб этади. Бу эса текширилувчиларнинг ижтимоий ҳимояланганини очиб беради. Масалан, инсон расми ва ҳайвон расми тестнинг кўпроқ конструктив характердаги проектив тестлар мазмунини ташкил этади. Методика таҳлилида ҳар бир фигуранинг қурилиш материали, мозаика моделлари ва саранжомлик (ўз ўрнидалиги) ҳисобга олинади.

Интерпритацион характердаги проектив тестлар [9] туркумига ТАТ (тематик апперцепция тести) мисол бўлиб, бунда масала ва топшириқлар кўргазмали тарзда ифодаланади. Методика инсондаги қизиқишлар, ҳиссий кечинмалар, шу билан бирга, ички имконият ва яширин мақсадларни аниқлайди. Г. Меррей ва Морганлар унинг муаллифи ҳисобланади. У Меррей яратган шахс назариясига асосланади. Яъни, эҳтиёжлар шахснинг хулқ-атворини, тасаввурларини, билиш жараёнларини йўналтиради ва ташкиллаштиради, деган тамойилга асосланади. Меррей бунда барча эҳтиёжларни “психодинамик кутилмалар”, деб атайди ҳамда уларни витал ва психоген турларга ажратади (2-расм).

2-расм. Витал ва психоген эҳтиёжларнинг турларга бўлиниши.

Витал эҳтиёжларни сув ва ҳавога, психоген эҳтиёжларни эса билиш, санъат, севги кабиларга ажратди. Методикада 20 та эҳтиёж кўлланилса-да, аммо фақатгина 4 таси фарқланади.

Меррей фикрича методикадаги расмларни текширилувчилар икки хил изоҳлайдилар. Мавҳумлик акс этган расмларни ўз ҳаётий тажрибалари орқали бажарадилар. Эркак ва аёлларга берилаётган топшириқлар алоҳида- алоҳида бўлиши ҳам тест қоидаларидан бири саналади. Чунки жинсий характердаги тафовут расм гуруҳларида алоҳида мазмун касб этади.

Катартистик мазмунли проектив тестлар [9] га ўйин фаолияти билан белгиланадиган тестлар киради. Бунга “Психодрама”, “Ихтиёрий театр сахнаси”, “Терапевтик чиқишлар” каби усуллар мисол бўла олади. Бунда шахслардаги низолар, бошқа инсонлар билан бўладиган муносабатлар кўриниши ўйин пайтида очиқ-ойдин амалга оширилади. Бу техника инсонлар турли вазиятларда ўз ҳолатидан келиб чиқиб йўл тутишига ёрдам беради. Бу психотерапияда кўп кўлланиладиган ва шахсни тарбиялайдиган восита ҳисобланади. Роллар кулгили ёки салбий бўлсин, шахс типига мос равишда ижро этилади. Бунда шахснинг фантазияси ҳам ҳисобга олинади.

Рефрактив тестлар [9] воситасида шахснинг ўзига хос яширин мотивлари ўрганилади. Бунда тасодифий ўзгаришлар орқали, масалан умумэътироф этилган коммуникацияга киритиладиган нутқ, ҳуснихат кабилардан фойдаланилади. Рефрактив характерли проектив тестлар тезкор маълумот олишни ифодалайди, бу нейролингвистик дастурлашда (НЛД), графалогияда ҳам кенг кўлланиладиган усул саналади. Бизга маълумки, графалогия инсоннинг ёзувига қараб унинг шахс хусусиятларини таҳлил этади. Бундан ташқари, жиноят турини аниқлашда ёки бўлмаса, давлат аҳамиятига молик расмий ҳужжатлардаги ўзбошимчалик ва қонунбузарлик ҳолатларини очишда, мансабдор шахслар

ёки давлат хизматчилари қўйган имзоларни аниқлашда экспрессив усул қўл келиши тадқиқотларда таъкидланган.

Экспрессив таҳлил [9]. Экспрессив проектив методикаларга “Уй. Дарахт. Инсон.” методикасини киритиш мумкин. Методика Дж. Морган томонидан 1948 йилда яратилган. У катталар билан болаларни ўрганиш учун ҳам қулай саналади. Моҳиятига кўра тест қўйидаги мазмунни ифодалайди. Тестни қўллашда текширилувчига йўриқнома берилиб, ҳар бир вазифадан сўнг у билан суҳбат ўтказилади. Суҳбат уларнинг нима учун бу вазифаларни танлаганлари тўғрисида маълумотни ойдинлаштиради.

Импрессив тур [9] дагида эса текширувчиларнинг ҳоҳиш ва интилишлари ҳисобга олиниб, уларни таъминлаш талаб этилади. Бундай тестларга Люшернинг “Ранг тести” мисол бўлиши мумкин. Тестда барча ранглар ҳисобга олинган бўлиб, улардан 8 та ранг методикада фойдаланилган. Ушбу ранглар орқали инсонда кўрқув, аффект, ички дунёсининг сирларини очиш, низоли вазиятга мойиллик, эмоционал қиёфа каби психологик масалалар ўрганилади. Люшернинг “Ранг тестлари” XX аср бошлари ва охириги ўн йиллигида тиббиёт психологияси ва психотерапияда клиник жиҳатдан кенг тадбиқ этилган.

Люшер тестининг кейинги модификацияларида 70 хил турдаги расмлар характери ҳисобга олиниб, у ҳам инсонни комплекс тадқиқ қила олган. Люшер методикани яратиш пайтида рангларни танлашда, биринчи уринда уларнинг функцияларини ҳисобга олади. Люшер фикрича инсондаги субъективлик кўпроқ ранглар билан юзага чиқади.

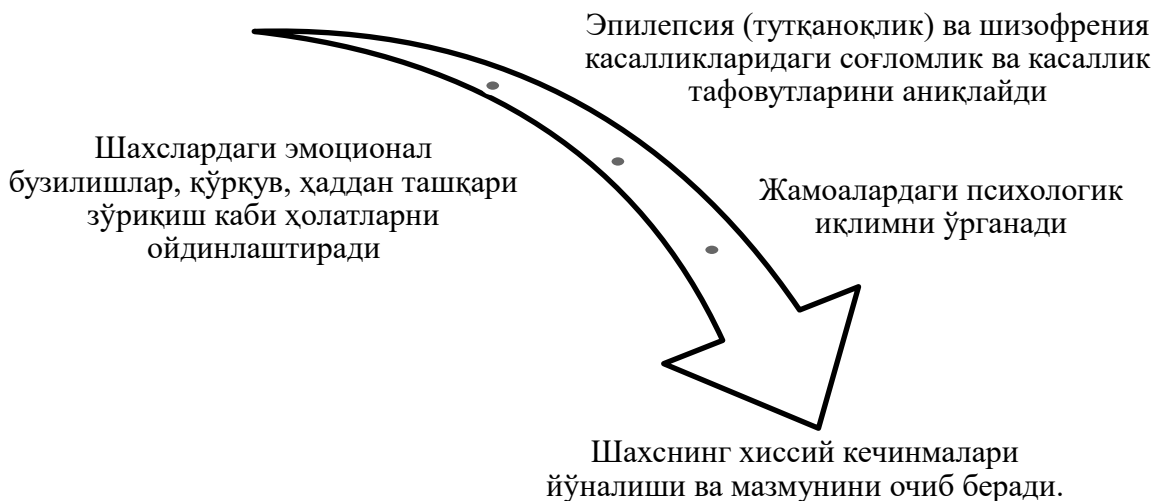
Тадқиқотчилар фикрича ушбу методика психодиагностикада ўз ўрнига эга бўлиб, инсондаги бир қанча хусусиятларни ўрганишга, психолог мутахасси учун маълумотлар тўплашда катта ёрдам беради (3-расм).

Аддитив характерли проектив методика [9] лар алоҳида мазмунга эга бўлиб, унга тугалланмаган сўзлар методикаси мисол бўлади. Методика психологик коррекцияга кўра тарбияли характерни касб этади. Бу инсондаги мотивлар ва унинг шахс камолотига таъсирини очиб берувчи методикадир. Тугалланмаган сўзлар тестлари ўтказилиш техникасига кўра турли вазиятли структуралардан иборат.

Ушбу методикада 60 та тугалланмаган сўзлар келтирилган бўлиб, улар 15 та гуруҳга ажратилган. Методика саволлари орқали шахснинг оилавий муносабатлардаги ҳулқ-атвори, ўз-ўзидаги қарама-қаршилик чегараси, жинсий характер хусусиятлари, кўрқув ва ҳиссий бузилишлар, келажакдаги ва бугунги кундаги орзу-истаклари, ота-онаси билан муносабати, шу билан бирга яқинлари билан муносабатлари мазмуни аниқланади. Тест ўтказишда алоҳида анкета мавжуд бўлиб, у текширилувчиларни тестга тез йўналтириш хусусиятига эга.

Проектив методикаларнинг муҳим жиҳатларидан яна бири, бу методика орқали ҳарбий хизматчи шахсидаги ички туйғуларнинг очилмаган қирраларини аниқлаш ва янада муҳим маълумотларга эга бўлиш мумкин. Жумладан, кенг тарқалган “Мавжуд бўлмаган ҳайвон тести” проектив методикаси ёрдамида ҳарбий хизматчиларнинг эмоционал ҳолати, уларнинг ўтмиши ва келажакдаги тўғрисидаги қарашлари, бошқаларга нисбатан муносабати, агрессияга мойиллиги, эгоцентризм даражаси ва бошқа кўплаб хислатлари тўғрисида билиб олиш мумкин, деб ҳисоблаймиз.

Турли хил касалликларнинг инсонга таъсири,
соматик ва психосоматик белгиларини аниқлашда

3-расм. Люшер методикасининг инсон хусусиятларни ўрганишдаги ўзига хослиги.
ХУЛОСА

Умуман олганда, ҳарбий хизматчиларни психодиагностик жиҳатдан ўрганишда ҳарбий ихтисослик талабларига қатъий риоя этиш лозим бўлади. Меҳнат психологиясида уни “ихтисослик паспорти” дейишади. “Паспорт”да мутахассис билиши ва амал қилиши лозим бўлган билим, кўникма ва малакалар аниқ кўрсатиб ўтилган. Ҳарбийликка саралаб олишда ўзига хос тартиб асосида танлов ўтказиш мақсадга мувофиқ (4-расм).

4-расм. Ҳарбийликка танлов ўтказиш қуйидаги тартиби.

Шу сабабли, ҳарбий психолог фаолиятини самарали ташкил этишда психодиагностика, жумладан ҳарбий психодиагностиканинг ютуқларидан ҳарбийликка

танлов ўтказишда фойдаланиш мақсадга мувофиқ. Ҳарбий хизматчилар билан психодиагностик ишларни ташкил этишда, уларнинг ҳарбий-касбий хусусиятларни аниқлашда проектив тестлар катта ёрдам беради. Айниқса, ҳарбий мутахассиснинг умумий сифатларини аниқлашда, хулосалар беришда, ахлоқий-жанговар сифатларини аниқлашда, ҳарбий-ихтисослик сифатлари топиш ва уларни тўғри йўналтиришда ҳамда хизмат-вазифавий сифатларни оширишда бу услублар асқотади.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Тошкент.: Давлат илмий нашриёти, 2000-2005. Т ҳарфи.
2. Каримова, В.М. Психология. Ўқув дастурлари, дарсликлар ва ўқув қўлланмаларни қайта кўриб чиқиш ва янгиларини яратиш бўйича Республика мувофиқлаштириш комиссияси томонидан бакалаврлар учун ўқув қўлланма сифатида тавсия этилган. – Т.: Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, “ЎАЖБНТ” маркази, 2002. – 27 бет.
3. Расулов, А.И. Психодиагностика. / Расулов.А.И. – Тошкент: ЎЗМУ нашриёти, 2009. – 8 б.
4. “Психодиагностика ва экспериментал психология” фанидан ўқув-услубий мажмуа Ўзбекистон Республикаси олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги, Қарши Давлат Университетининг педагогика институти Гуманитар фанлар кафедраси. – Шаҳрисабз.: “Университет”, 2021. – 27 б.
5. Бурлачук, Л.Ф. Словарь - справочник по психодиагностике / Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. – СПб.: Издательство «Питер», 2000. – 528 с.
6. Самаров, Р.С. «Қуролли Кучлар тизимининг феминизациялашуви: ривожланишнинг ўзига хослиги ва ижтимоий механизми (Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари мисолида). Фалсафа фанлари доктори диссертацияси. Тошкент, 147 б.
7. Прошанский, Г.М. Классификация проективных методов. Проективная психология / Г.М. Прошанский. – М.: «ЭКСМО-Пресс», 2000. – С. 99-105.
8. Бурлачук, Л.Ф. Психодиагностика / Л.Ф.Бурлачук.- СПб.: Питер, 2002. - 352 с
9. Шляпникова, И.А. Проективные методы психодиагностики. Под редакцией Е.Л. Солдатовой / И.А. Шляпникова. – Челябинск: Издательство ЮУрГУ, 2005. – 18 с.